

Міністерство культури України
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури

ШИРЯЄВ
Тарас Вікторович

УДК 728.5(477-25) «18/19»

**АРХІТЕКТУРА КИЇВСЬКИХ ГОТЕЛІВ ПІДВИЩЕНОГО КОМФОРТУ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.**

18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата архітектури

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури
Міністерства культури України

Науковий керівник

кандидат архітектури, професор
Скорик Лариса Павлівна,
Національна академія образотворчого
мистецтва і архітектури, професор
кафедри архітектурного проектування

Офіційні опоненти:

доктор архітектури, професор
Шевцова Галина Вікторівна,
Київський національний університет
будівництва і архітектури, професор
кафедри основ архітектури та
архітектурного проектування

кандидат архітектури, доцент
Олійник Олена Павлівна,
Інститут аеропортів Національного
авіаційного університету, завідувач
кафедри дизайну інтер'єру

Захист відбудеться «28» лютого 2017 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради К 26.103.01 при Національній академії образотворчого мистецтва і
архітектури (04053, м. Київ, вул. Вознесенський узвіз 20).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національної академії
образотворчого мистецтва і архітектури (04053, м. Київ, вул. Вознесенський узвіз
20).

Автореферат розісланий «27» січня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат архітектури

К. М. Міхеєнко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В часи інтенсивного поглинання сучасною міською забудовою наявного історичного середовища, особливо гостро постає завдання не лише зберегти культурну спадщину, але й віднайти нові прийоми гармонійного співіснування та поєднання сучасного і минулого, що разом з охороною архітектурно-історичних пам'яток дозволить зберегти своєрідний «історичний код» міста та простежити етапи еволюції міської архітектури.

В цивілізованому світі туризм існував завжди, так само як і заклади з обслуговування подорожуючих. Виняткове місце серед них посідали готелі підвищеного комфорту, які постійно вдосконалювали систему обслуговування та функціонування, були рушійною силою світового готельного бізнесу.

У Києві початок будівництва готелів підвищеного комфорту припав на 70–80 рр. ХІХ ст. коли у місті спостерігався перший будівельний «бум»; та упродовж п'ятдесяти років (до 1916 р.) їхня кількість зросла до двадцяти п'яти та сформувавши окремий преміум клас в готельному господарстві міста.

Зміна державного ладу та громадянська війна (1917-1922 рр.), призвели до скорочення кількості київських готелів до мінімуму, залишивши в експлуатації лише чотири з них. За соціалістичний період розвитку країни та часи Другої світової війни, чимало готелів було не тільки зачинено, а і взагалі втрачено, як матеріальні структури («Гранд-Готель», «Франція», «Континенталь», «Європейський» тощо); тому, як наслідок – на сьогодні, з готелів підвищеного комфорту, що зберегли свою первісну готельну функцію залишилися лише «Паласт Готель» та «Прага». «Паласт Готель» хоча і є діючим п'ятизірковим готелем Києва, після двох капітальних реконструкцій (у 60-х та 90-х рр. ХХ ст.) повністю втратив внутрішню структуру першоджерела. Єдиним готелем, що зберіг не лише зовнішню «оболонку», а й внутрішню функціонально-розпланувальну структуру, є готель «Прага», який з 2004 р. не функціонує і перебуває у аварійному стані. Серед інших дореволюційних київських готелів підвищеного комфорту до нашого часу збереглися: «Марсель», «Пале Рояль», «Стародавня Русь», «Женева» та «Ермітаж». Однак усі вони вже давно змінили своє первинне призначення, а декілька етапів капітальних реконструкцій остаточно знищили первісну готельну планувальну структуру.

Ці факти засвідчують, що в архітектурі Києва на даний момент втрачений взаємозв'язок між різними етапами розвитку готельного господарства міста в історичному контексті. Особливо це стосується дореволюційного періоду готельного будівництва, адже не існує жодного фахового видання де б ґрунтовно були проаналізовані процеси, що відбувалися в даний часовий проміжок формування готельного господарства міста. Тому пошук та поповнення відомостей про архітектурно-розпланувальну структуру київських готелів другої половини ХІХ – початку ХХ ст., має стати першочерговим завданням для відновлення цього історично-інформаційного ланцюга.

Викладене вище свідчить про своєчасність та актуальність дослідження особливостей історичного розвитку готельного будівництва Києва, яка зумовлена:

- необхідністю відновлення відомостей про втрачену готельну забудову Києва ХІХ – початку ХХ ст.;

- потребою у розумінні процесів які відбувалися у готельному господарстві міста ХІХ ст., а також впливу соціально-економічних факторів на розвиток готелів підвищеного комфорту у 20-30-х рр. ХХ ст. для розв'язання та наукового вирішення проблем історичного надбання;
- теоретичними та практичними потребами дослідження архітектурно-розпланувальної структури київських готелів підвищеного комфорту ХІХ ст. та виявлення їх особливостей;
- важливістю введення в обіг раніше неопублікованих архівних документів, проектної документації та фотоматеріалів з приватних колекцій, бібліотек та архівних фондів.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою частиною досліджень, що проводяться в рамках науково-дослідницької тематики кафедри теорії, історії архітектури та синтезу мистецтв Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури (м. Київ), відповідає завданням національної політики збереження й охорони культурної спадщини, а саме – основним положенням Закону України «Про охорону культурної спадщини» № 1805-III від 8 червня 2000 р.

Мета дослідження. Визначити принципи формування архітектури київських готелів підвищеного комфорту другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Завдання дослідження.

1. Виявити, вивчити та систематизувати наявні літературні та архівні джерела інформації.
2. Розглянути передумови виникнення, становлення і формування підприємств готельного господарства на теренах сучасної України та Києва зокрема упродовж ХІІ – першої половини ХІХ ст.
3. Здійснити класифікаційний аналіз київських готелів другої половини ХІХ ст. за призначенням та рівнем комфорту, виокремивши об'єкт дослідження – готелі підвищеного комфорту.
4. Визначити принципи формування міської готельної інфраструктури Києва другої половини ХІХ ст. Виявити фактори впливу на містобудівні особливості розташування київських готелів підвищеного комфорту в розпланувальній структурі міста.
5. Встановити принципи функціонально-розпланувальної організації та архітектурно-стилістичної складової київських готелів підвищеного комфорту другої половини ХІХ – початку ХХ ст.
6. Проаналізувати структурні перетворення в готельному господарстві Києва у 30-х рр. ХХ ст. та визначити головні принципи модернізації київських готелів довоєнного періоду.
7. Виявити, узагальнити та структурувати складові процесу формування київських готелів підвищеного комфорту другої половини ХІХ – початку ХХ ст. (особливості, аспекти та принципи формування) в залежності від специфіки факторів впливу.

Об'єкт дослідження. Готелі підвищеного комфорту міста Києва другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Предмет дослідження. Принципи формування архітектури київських готелів підвищеного комфорту.

Межі дослідження. Хронологічні межі – друга половина XIX – перша половина XX ст., територіальні межі – місто Київ.

Методи дослідження:

- Бібліографічний метод та архівна евристика задіяні для аналізу наявних джерел інформації.
- Етнографічний, генезисний та історико-фактологічний методи були використані для здійснення комплексного аналізу історичних факторів та чинників формування київських готелів.
- Метод систематизації, статистичний та порівняльний методи застосовувалися для систематизації порівняння та аналізу різних кількісних та якісних даних що застосовувалися у дослідженні.
- Методи відбору, узагальнення та конкретного аналізу були задіяні коли на основі зібраного матеріалу здійснювався подальший структурний аналіз отриманих результатів.
- Графоаналітичний та картографічний методи дослідження використовувалися під час аналізу візуальних джерел інформації (карт, планів, фотоматеріалів та авторських креслень).
- Типологічний метод та метод стилістичного аналізу були необхідні для комплексного аналізу професійної складової – визначення архітектурних, планувальних, стилістичних та функціональних особливостей побудови та формування київських готелів.

Наукова новизна дослідження:

1. Проведено комплексний аналіз історичного матеріалу щодо початкової стадії формування закладів готельного господарства міста Києва.
2. Введено до наукового обігу архівні та проектні документи, які дозволили поповнити та уточнити інформацію про втрачені готельні споруди Києва середини XIX – початку XX ст.
3. Визначено фактори впливу на місцезрештування готелів, виявленні їхні містобудівні особливості, композиційну структуру і принципи формування.
4. Вперше на основі аналізу планувальних та образно-художніх особливостей формування встановлено принципи організації архітектурно-розпланувальної та стилістичної складової київських готелів другої половини XIX – початку XX ст.
5. Виявлено архітектурно-розпланувальні та стилістичні зміни під час модернізації дореволюційних київських готелів підвищеного комфорту у 30-х рр. XX ст., визначено принципи цих перетворень.
6. Вперше встановлено фактори впливу, аспекти, особливості та принципи формування київських готелів підвищеного комфорту другої половини XIX – початку XX ст.

Практичне значення отриманих результатів.

Результати роботи можуть бути використані:

- при підготовці фахівців архітектурних та інших споріднених спеціальностей у вищих навчальних закладах;
- у подальших наукових дослідженнях з даної тематики в ширших територіальних та хронологічних межах;
- при розробці посібників з історії архітектури Києва в цілому та готельного господарства зокрема;
- принципи та особливості формування готелів XIX ст., встановлені в дисертаційному дослідженні можуть бути використані в проектному процесі для удосконалення функціональної складової, а також підвищення архітектурно-планувальних і стилістичних якостей сучасних готелів підвищеного комфорту, особливо при проектуванні готелів в історичному міському середовищі.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження пройшли апробацію на п'яти конференціях, зокрема на: II Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасної науки», Київ, 24–25 жовтня 2014 р.; Всеукраїнській науковій конференції до 80-річчя перенесення столиці Радянської України до міста Києва «Від України до УРСР», Київ, 12 грудня 2014 р.; Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук», Одеса, 3–4 квітня 2015 р.; II Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи розвитку сучасної науки», Київ, 7–8 травня 2015 р. та Всеукраїнській науковій конференції «Ювілей НАОМА: шлях розвитку українського мистецтвознавства (до 130-річчя від дня народження Г. Нарбута)», Київ, 22 квітня 2016 р.

Публікації. Матеріали дослідження висвітлено у 14 публікаціях, у тому числі у фахових виданнях – 8 (двох закордонних) та в інших виданнях – 6.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і має повний обсяг 302 с. Обсяг основного тексту дисертації викладено на 202 с., таблиці та ілюстрації складають 72 с. Список використаних джерел налічує 311 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, окреслено наукову новизну та практичне значення результатів роботи.

Розділ 1. Історіографія. Стан вивченості проблематики. У розділі узагальнені і систематизовані теоретичні дослідження попередників щодо історичної забудови Києва XIX – першої половини XX ст. та викладено методіку дослідження.

1.1. Аналіз історико-бібліографічних джерел та архівних матеріалів. Проведено аналіз та виокремлено дві основних групи матеріалів, використаних в даному дослідженні та розподілених за часом їхнього видання: довоєнного та післявоєнного періоду.

Матеріали видані у довоєнний період представлені переважно професійною, довідниковою та загальнопубліцистичною літературою. Це іноземні видання з

проектування та експлуатації готелів, методичні посібники, а також періодичні видання середини XIX – першої половини XX ст.

Серед професійних архітектурних видань довоєнної доби треба виділити праці таких науковців, як Г. Баранівського, P. Damm-Etienne, M. Hagenbarth, L. Klasen, F. Kunz, O. Rieger, M. Wohler та інших, що склали основу тогочасної типологічної бази для проектування готелів. В них найбільш широко висвітлювалися питання архітектурно-планувальних, експлуатаційних та стилістичних особливостей формування та використання структури сучасних європейських готелів (кінець XX–початок XX ст.).

Джерельна база післявоєнного періоду представлена науковими працями, енциклопедичними виданнями, монографічними роботами з історії архітектури та культурологічними виданнями.

Дисертаційний фонд, присвячений готельному господарству України та Києва зокрема складався з робіт таких дослідників, як – Л. Брідні, О. Карасьової, О. Ковальської, Ю. Лисенкої, Н. Мержієвської, О. Рогожнікової, в яких були розглянуті питання пристосування сучасної готельної функції у історичних будівлях, архітектурно-планувальної організації сучасних готелів, принципів реконструкції готелів та інше.

Більш чисельними є наукові праці в яких розглядаються характерні стилістичні риси, притаманні київській забудові XIX–початку XX ст. та аналізуються принципи формування архітектури Києва цього періоду. Серед означених праць слід виділити дисертаційні роботи А. Беломесяцева, І. Врони, К. Третяка, Г. Шевцової, В. Ясієвіч, а також монографічні праці В. Ковалинського, Г. Лукомського, А. Матушевича та В. Чепелика. В роботах А. Матушевича і Г. Шевцової особливу увагу було приділено формуванню архітектурно-просторовим особливостям забудови вулиці Хрещатик.

Незважаючи на доволі значний пласт наукових робіт, в яких досліджувалась архітектура Києва другої половини XIX – початку XX ст., виявлено відсутність висвітлення теми формування готельного господарства даного періоду, а поодинокі матеріали, що стосувалися окремих об'єктів готельної забудови Києва носили поверховий характер та мали безліч неточностей.

У зв'язку з цим основними інформативними джерелами даного дослідження стали проектна документація та архівні матеріали, а також література, видана до 1941 р. Використані у роботі архівні матеріали зберігаються в Державному архіві міста Києва, Державному архіві Київської області, Центральному державному архіві-музею літератури і мистецтва України, у фонді рідкісної книги Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки ім. В.Г. Заболотного, Центральному державному історичному архіві України, Державній науковій архівній бібліотеці, у фондах Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського та Центральному державному кінофотофоноархіві України імені Г.С. Пшеничного.

1.2. Методика дослідження. Визначено коло наукових методів, які обумовлені метою та завданням роботи становлять комплексну основу методики дослідження. Узагальнюючи використані методи, можна виокремити:

- аналіз джерел інформації – бібліографічний метод та метод архівної евристики;

- історичний аналіз – етнографічний метод, а також історико-генезисний та історико-фактологічний методи;

- комплексний аналіз, на основі оцінки різних даних включав методи систематизації даних, порівняльного аналізу, методів відбору та узагальнення, статистичного методу та конкретного аналізу.

- професійний аналіз на основі методів: типологічного, графоаналітичного, картографічного та стилістичного аналізу.

У висновках до першого розділу встановлено, що київські готелі підвищеного комфорту Києва другої половини XIX – початку XX ст. дотепер системно не досліджувалися, а в наявній літературі виявлено чимало помилок і хибних даних, що спотворюють відомості про київські готелі досліджуваного періоду. Наголошено на необхідності комплексного наукового аналізу особливостей формування та розвитку історичних готелів Києва.

Розділ 2. Передумови формування київських готелів підвищеного комфорту другої половини XIX ст. В розділі розглянуто витoki формування київських готелів XIX ст. на основі аналізу історичних джерел інформації, а також виокремлені київські готелі підвищеного комфорту, як об'єкт дослідження.

2.1. Заклади з обслуговування подорожуючих на теренах України у XII – XVIII ст. В підрозділі розглянута історія виникнення та розвитку, підприємств з обслуговування подорожуючих, які існували протягом XII–XVIII ст. на теренах сучасної України. Дослідження виявило три основних групи об'єктів, що надавали тимчасовий притулок подорожуючим:

- *Придорожні трактири*, які розташовувалися на головних транспортних шляхах та мали окрім корчми ще і приміщення для ночівлі та поступово трансформувалися у окремий тип заїжджих і постійних дворів.

- *Поштові станції (ями)* сформувалися як окремий тип тимчасового притулку завдяки розвитку поштового сполучення та стали однією з головних складових готельних підприємств у доволі розгалуженій системі міжміського транспортного сполучення країни.

- *Гостинні двори (караван-сарай)* будувалися у великих містах для підприємців, які приїздили торгувати на місцевих ринках та ярмарках. Головною їхньою особливістю гостинних дворів стала їх поліфункціональна структура, яка поєднувала: кімнати для проживання, торгівельні місця та складські приміщення. Ближче до XVIII ст. функція проживання була поступово нівельована, а при гостинних дворах залишились лише торгівельні ряди.

Висвітлено головні особливості кожного з цих типів, а також специфіку їх формування та експлуатації.

2.2. Формування київського готельного господарства першої половини XIX ст. В підрозділі розглянуто історію формування готельного господарства Києва першої половини XIX ст., розвиток якого призвів до появи готелів підвищеного комфорту. Проведений узагальнюючий аналіз сфери надання готельних послуг Києва цього періоду виявив три основні групи закладів, які можна вважати першими у системі формування міського готельного господарства:

- *Монастирські странноприймниці* – найстаріший тип київських споруд призначених для прийому мандрівників, які знаходились при кожному великому

монастирі міста. Головною особливістю таких закладів був розрахунок на розселення великої кількості невибагливої публіки, в першу чергу це стосувалося рівня сервісу – пожилцям надавалась лише кімната чи місце для ночівлі та безкоштовна їжа.

- *Міські садиби та багатокімнатні квартири* – варіант розселення приїжджих, що був поширений у Києві на початку XIX ст., коли у 1797 р. до міста було переведено з Дубна контрактний ярмарок. У час його проведення Київ відвідувало від 4 до 7 тис. чоловік, чим користувалися мешканці Подолу, які на місяць здавали свої квартири та маєтки для торговців та відвідувачів ярмарку. Особливостями цього типу квартирування стали високий рівень сервісу і комфорту, а також повний пансіон на час проживання.

- *Перші міські готелі* (чи питні заклади, саме так класифікувалися перші міські готелі), які беруть свої витoki від ямських придорожніх закладів, тому вони почали з'являтися на окраїнах Києва біля в'їздів до міста, станцій диліжансів, базарів та поштових станцій. На початку XIX ст. з'явилися перші трактири з номерами, які на відміну від постійних дворів своєю функціональною структурою більше нагадували звичайні готелі. З відмінностей, які вирізняли подібні заклади, слід виділити: розташування в центральних районах міста, солідний зовнішній вигляд (копіювалися неокласичні фасади «барських» маєтків), обов'язкова наявність при номерах підприємств громадського харчування, розподіл номерного фонду на різні рівні комфорту, громадська зона мала більш розвинену структуру.

Станом на середину XIX ст. Київ мав доволі специфічний характер міського готельного господарства. На ринку послуг була присутня досить розвинена складова прийому невибагливої публіки індиферентної до відсутності належного рівня комфорту та обслуговування, що призвело до наявної нестачі закладів з високим рівнем комфорту.

Серед особливостей формування готельного господарства даного етапу, слід зазначити, що тільки питні заклади представляли об'єкти, в яких готельна функція первісно превалювала. В двох інших вона відносилися до побічних видів діяльності (монастирські странноприємиці) та додаткового сезонного заробітку (оренда подільських садиб та помешкань). Незважаючи на це, кожна з цих груп вплинула на подальший розвиток готельного господарства міста в цілому та формування первісної функціональної структури готелів підвищеного комфорту зокрема.

Головним підсумком періоду формування київських готелів XIX слід вважати підтвердження *принципу еволюційної послідовності*, коли заклади що надавали готельні послуги наступного етапу в своєму функціональному, експлуатаційному та планувальному розвитку базувалися на історичних тенденціях формування попереднього історичного етапу.

2.3. Класифікація київських готелів XIX ст. за призначенням та рівнем комфорту. Лише на початку 40-х рр. XIX ст. у Києві з'являлися перші готелі, які своєю функціонально-розпланувальною структурою нагадували сучасні аналоги. Саме тоді розпочалась справжня диференціація закладів готельного господарства за різними структурними ознаками. Вперше було проведено комплексний аналіз готельного господарства міста другої половини XIX ст., який дозволив чітко класифікувати наявні київські готелі за призначенням та рівнем комфорту.

Виокремлено три еволюційні етапи формування готельного господарства міста (1850–1917 рр.): *становлення* (до 1872 р.), *розвитку* (до 1897 р.) та *розквіту* (до 1917 р.).

З 1870-х рр., коли кількість готелів почала істотно зростати, перед власниками постало питання орієнтації готелів на певну категорію пожителів, що впливало на підвищення престижу закладу та рівня обслуговування. Проведений аналіз наявних інформаційних джерел дав можливість виокремити три головних типи київських готелів за призначенням: *за фінансовими можливостями пожителів; за статусом та метою подорожі та за національністю власників та пожителів.*

Класифікація за фінансовими можливостями пожителів була найстаріша і базувалася лише на підставі порівняння цін на пропоновані послуги. В часи становлення готельного господарства Києва такий варіант систематизації був єдиним, який використовувався для визначення рівня комфорту.

З розвитком готельного господарства деякі заклади поступово почали асоціюватися з певним контингентом пожителів, які воліли зупинитися саме в них. Таким чином виникла диференціація готелів за статусом пожителів та метою подорожі: *готелі для ділових людей, готелі для іноземних туристів, готелі для наближених до царського двору та чиновників, а також театральні готелі.*

Особливе місце у класифікації київських готелів посідали заклади, пов'язані з національністю їхніх власників чи утримувачів, адже майже усі першокласні готелі міста належали іноземним підданам, що сприяло їх заселенню подорожуючими іноземцями та поважною російською публікою, яка більше довіряла іноземцям-розпорядникам. Слід також виділити ще одну специфічну категорію київських готелів, орієнтованих виключно на національність та задоволення особливих потреб в системі обслуговування своїх клієнтів – єврейські готелі.

На основі комплексного аналізу трьох складових: наявні джерела інформації, архітектурно-планувальні фактори та адміністративно-нормативні вимоги які застосовувалися до київських готелів XIX ст., було чітко виокремлено об'єкт дослідження – *київські готелі підвищеного комфорту*, як окремий клас підприємств готельного господарства міста та їх загальний кількісний склад. Крім того, аналіз дав можливість систематизувати київські готелі за чотирма категоріями комфорту, які для зручності сприйняття, було класифіковано за сучасною міжнародною системою визначення рівнів комфорту (5* та 4*).

У висновках до другого розділу зазначено, що формування готелів підвищеного комфорту Києва другої половини XIX ст. відбувалося за рахунок поступової еволюції підприємств, що надавали готельні послуги подорожуючим на теренах сучасної України та Києва зокрема, протягом XII – початку XIX ст.

Головним критерієм диференціації київських готелів за структурними ознаками (рівнем комфорту та призначення) протягом трьох етапів розвитку готельного господарства міста, стала переорієнтація деяких з них на прийом певної категорії пожителів, що дозволило вперше систематизувати готелі Києва другої половини XIX ст. та прослідкувати основні фактори впливу на цей процес.

Розділ 3. Містобудівний аспект формування готелів підвищеного комфорту Києва другої половини XIX – початку XX ст. В розділі проаналізовано

містобудівну складову формування та розвитку київських готелів підвищеного комфорту.

3.1. Особливості розташування готелів підвищеного комфорту в планувальній структурі міста. Проведений аналіз процесу формування містобудівної складової виявив головний принцип розташування готелів підвищеного комфорту на мапі Києва – *принцип акцентної містобудівної локалізації*, суть якого в повній дислокаційній залежності готелів підвищеного комфорту від головної вулиці міста – Хрещатика, що значно звужувало можливості туристичного розвитку інших районів міста, а також згубно позначилося на формуванні рівномірної мережі розташування готелів підвищеного комфорту в містобудівній структурі Києва. На такий розвиток подій вплинуло поєднання декількох факторів, які можна трактувати, як містобудівні особливості розташування київських готелів підвищеного комфорту:

- наявність малої кількості локальних міських зон впливу,
- складна топографічна ситуація та недосконалий стан транспортних шляхів, які призвели до ще більшого домінування єдиного центру впливу – Хрещатика,
- «ігнорування» готелями історичних містобудівних надбань Києва (Києво-Печерська Лавра, Софійський собор, Михайлівський Золотоверхий монастир) та важливих «містоутворюючих» об'єктів і комплексів (комплекс будівель контрактного ярмарку, парк розваг «Шато де Фльор», приміщення міських служб),
- будівництво в 1870 р. залізничного вокзалу, не призвело до появи потужного містобудівного центру впливу і не стало каталізатором будівництва навколо нього готелів підвищеного комфорту.

Всі ці фактори також виявили і головну містобудівну відмінність київських готелів підвищеного комфорту від їх західноєвропейських аналогів, де *принцип коадаптації* готелів та навколишнього міського середовища, а також *принцип структурного розосередження* були одними із головних в системі розташування закладів на мапі міста. Взаємодія київських готелів підвищеного комфорту з навколишнім міським середовищем радше підпорядковувалася принципу *пасивної адаптації* – коли готелі з певним часовим запізненням реагували на зміни у містобудівній структурі чи «ігнорували» їх взагалі (як це відбулося з появою в Києві залізничного вокзалу).

Проведений аналіз також засвідчив, що саме київські готелі підвищеного комфорту можна вважати одним із *містоутворюючих кластерів*, який і сформував центральну вулицю Києва – Хрещатик, а розташування вісьмох готелів підвищеного комфорту на ньому, назавжди закріпило за дореволюційним Хрещатиком – славу головної готельної вулиці міста (рис. 1).

3.2. Формування готельної забудови на міських ділянках. Проведений аналіз готельного фонду провідних країн Західної Європи виявив наступні композиційні типи міських готельних ділянок, які превалювали у XIX ст.: *фронтальна, наскрізна, наріжна та готельний квартал*.

Незважаючи на доволі велику кількість київських готелів підвищеного комфорту (25 готелів), схеми їх розташування на міських ділянках не вирізнялися особливим композиційним розмаїттям. На відміну від західноєвропейських міст, де активні урбаністичні процеси відбивалися на трансформаційних змінах у

готельному господарстві, ситуація у Києві характеризувалася монотонністю та архаїзмом. Усі ділянки, відведені під готельне будівництво, належали до двох типів: фронтальних чи наріжних, та упродовж майже сімдесяти років ніяк не трансформувалися. Аналіз цих двох типів ділянок забудови виявив різноманітні композиційні варіанти їх вирішення. Фронтальна ділянка мала два композиційних варіанти забудови: класична фронтальна забудова та фронтальна забудова з розвиненими бічними крилами. Наріжний тип був представлений трьома композиційними варіантами: класична кутова, наріжна з розвиненими бічними крилами та тристороння.

Проведене дослідження виявило наступні головні особливості формування забудови київських міських готельних ділянок:

- Значна обмеженість композиційної варіабельності розташування готелів підвищеного комфорту на міських ділянках.

- Наявні композиційні схеми відносились до «застарілих» варіантів розташування (фронтальним та кутовим) в той час, як більш сучасні та технологічно довершені композиційні схеми (наскрізної ділянки, готельного кварталу тощо) взагалі не були представлені в готельному господарстві міста.

- Схеми, за якими споруджені майже усі київські готелі підвищеного комфорту з середини ХІХ ст. були притаманні лише європейським готелям з невисоким рівнем комфорту.

- Складна топографія Хрещатика (особливо парної сторони) та пов'язана з нею специфіка відокремленого формування міських кварталів, також суттєво вплинула на обмеженість композиційних варіантів розташування готелів на міських ділянках.

- Перебудови та реконструкції, які час від часу відбувалися упродовж ХІХ ст. не змінювали та не модернізували усталену містобудівну композиційну структуру київських готелів підвищеного комфорту.

3.3. Щільність готельної забудови на міських ділянках як показник ефективності готельного об'єкта. Стрімке розростання європейських міст наприкінці ХVІІІ ст. призвело до значного подорожчання ділянок, відведених під нове будівництво, особливо в центральних кварталах. Такий розвиток подій докорінно змінив філософію проектування та будівництва готелів підвищеного комфорту в умовах щільної міської забудови ХІХ ст. Ущільнення та зміна функціонально-планувальних схем в першу чергу відбувалися за рахунок ефективнішого використання площі господарського подвір'я під громадські та житлові функції. Цей процес відбувався в основному завдяки удосконаленню двох складових;

- *містобудівної* (функціональне переформатування господарського подвір'я, зменшення кількості обслуговуючих приміщень та зменшення загальної площі господарського подвір'я).

- *архітектурно-планувальної* (активне використання підвальних приміщень готелю, розміщення приміщень кухонного блоку ресторану на різних рівнях і збільшення кількості приміщень громадської зони готелів підвищеного комфорту).

Ілюстрацією цих еволюційних змін може слугувати такий показник, як щільність забудови на ділянці. Для аргументованого виявлення особливостей формування було обрано тридцять готелів з різних країн Західної Європи та

аналогічну кількість київських готелів підвищеного комфорту. Тоді, як в готельному господарстві Європи відбувалися функціонально-трансформаційні зміни, скеровані на більш рентабельне використання площі забудови міських ділянок, щільність якої зростає з 30–45% – на початку ХІХ ст. до 90–95% – у другій половині ХІХ ст. Наявність великого господарського подвір'я при київських готелях вважалася нормою, а середні показники у 55–60% забудови ділянки залишалися незмінними протягом майже 70 років (з 1860 до 1917 рр.).

Серед особливостей, які відрізняли київські готелі за показниками щільності забудови, порівняно з тогочасним європейським досвідом слід виділити:

- неефективне використання площі забудови ділянки;
- повна відсутність готелів підвищеного комфорту з площею забудови ділянки більше ніж 85%;
- незмінність використання застарілих схем незалежно від часу будівництва;
- реорганізація (для київських готелів просто підвищення місткості закладу) відбувалася за рахунок *прибудови* та *надбудови* житлових блоків, не змінюючи при цьому функціонально-планувальну структуру громадської зони, що негативно позначалося на загальному рівні комфорту та обслуговування.

Підсумовуючи, можна констатувати, що київські готелі підвищеного комфорту перебували в ар'єргарді західноєвропейських містобудівних тенденцій, зупинившись у своєму розвитку на варіантах, характерних для будівництва європейських готелів першої половини ХІХ ст. Новітні методи будівництва, сучасні інженерні надбання та принципи розпланування ділянки, які застосовувалися при будівництві західноєвропейських готелів підвищеного комфорту другої половини ХІХ ст., доволі опосередковано стосувалися київського готельного господарства другої половини ХІХ – початку ХХ ст. та використовувалися лише локально, не змінюючи при цьому загальної функціональної структури об'єктів.

У висновках до розділу сформульовані фактори та особливості розвитку містобудівної складової, поєднання яких визначили головні містобудівні принципи формування київських готелів підвищеного комфорту другої половини ХІХ ст. Зазначено важливу роль структурної взаємодії між головною вулицею міста – Хрещатика та київськими готелями підвищеного комфорту.

Комплексний аналіз композиційних варіантів побудови готелів на міських ділянках та показників щільності забудови ділянок, довели загальну тенденцію до спрощення композиційних схем, запропонованих для реорганізації та максимального здешевлення загальної вартості виконаних робіт при модернізації київських готелів ХІХ ст.

Розділ 4. Формування київських готелів підвищеного комфорту другої половини ХІХ – початку ХХ ст. У розділі розглянуто готелі підвищеного комфорту Києва другої половини ХІХ – початку ХХ ст., як самостійну структурну одиницю найвищого класифікаційного рівня у готельному господарстві міста. Вивчена їх архітектурно-розпланувальна та стилістична організація, виявлені основні принципи та особливості формування. Також в розділі досліджено досі маловідомий етап розвитку готельного господарства міста першої половини ХХ ст. (1922–1941 рр.).

4.1. Принципи функціонально-розпланувальної організації київських готелів підвищеного комфорту. Київські готелі підвищеного комфорту, сформовані в окрему категорію лише у другій половині XIX ст., за своєю архітектурно-розпланувальною структурою копіювали тогочасні західноєвропейські аналоги. Серед особливостей функціональної побудови київських готелів підвищеного комфорту варто виділити два варіанти розташування громадської зони: *на першому поверсі* (з розвиненою громадською зоною) та *другому поверсі* (з найбільш скороченим варіантом формування громадської зони, він був притаманний 80% київських готелів) (рис. 2). За допомогою типологічного аналізу виявлено головні функціональні зони, характерні для київських готелів з різним рівнем комфорту, а також було означено склад приміщень, що їх формували. Досліджено особливості планувальної структури і умеблювання функціональних зон, та проаналізовано процес взаємозв'язку цих приміщень в загальному контексті роботи готелю. За наявними архівними матеріалами реконструйовано основні групи приміщень київських готелів підвищеного комфорту, їхнє внутрішнє розпланування та оздоблення (номерний фонд, громадські приміщення готелю, ресторанний блок тощо). Виявлено наступні особливості функціонально-розпланувальної організації київських готелів:

- використання планувальних схем організації та об'ємно-просторової побудови характерні для європейських готелів з невисоким рівнем комфорту;
- обмеженість кількісного складу приміщень громадської зони у переважній більшості київських готелів підвищеного комфорту;
- нестача у номерному фонді достатньої кількості комфортабельних номерів для підтвердження «зірковості» закладу;
- при будівництві та перебудовах не створювалися мансардні поверхи, які дозволяли без значних капіталовкладень збільшити загальну місткість готелю на 25–30%;
- застарілість технічне устаткування київських готелів створювало «відставання» на 20–25 років від західноєвропейських аналогів;

Визначено два головних принципи формування функціонально-планувальної складової київських готелів підвищеного комфорту. *Принцип доцільності та мінімізації*, при якому головним засобом досягненням остаточної мети стало зведення до мінімуму похідних процесу формування та кінцевого результату, що відобразилося у максимальному скороченні кількості і метражі приміщень громадської зони та її розташуванні в загальній структурі готелю. Цей принцип виник завдяки поєднанню наступних факторів:

- «незатребуваністю» будівництва у Києві додаткових готелів з високими стандартами обслуговування та рівнем комфорту,
- мінімізація витрат на експлуатаційні потреби та капіталовкладень на будівництво, поточні ремонти і модернізацію київських готелів,
- збільшення прибутку за рахунок супутньої діяльності (здача в оренду площ громадської зони під сторонню комерційну діяльність).

Принцип функціональної інтеграції – полягав в процесі об'єднання різних функціональних частин в єдину логічну систему, задля створення певної планувальної організації та формувався за рахунок наступних складових:

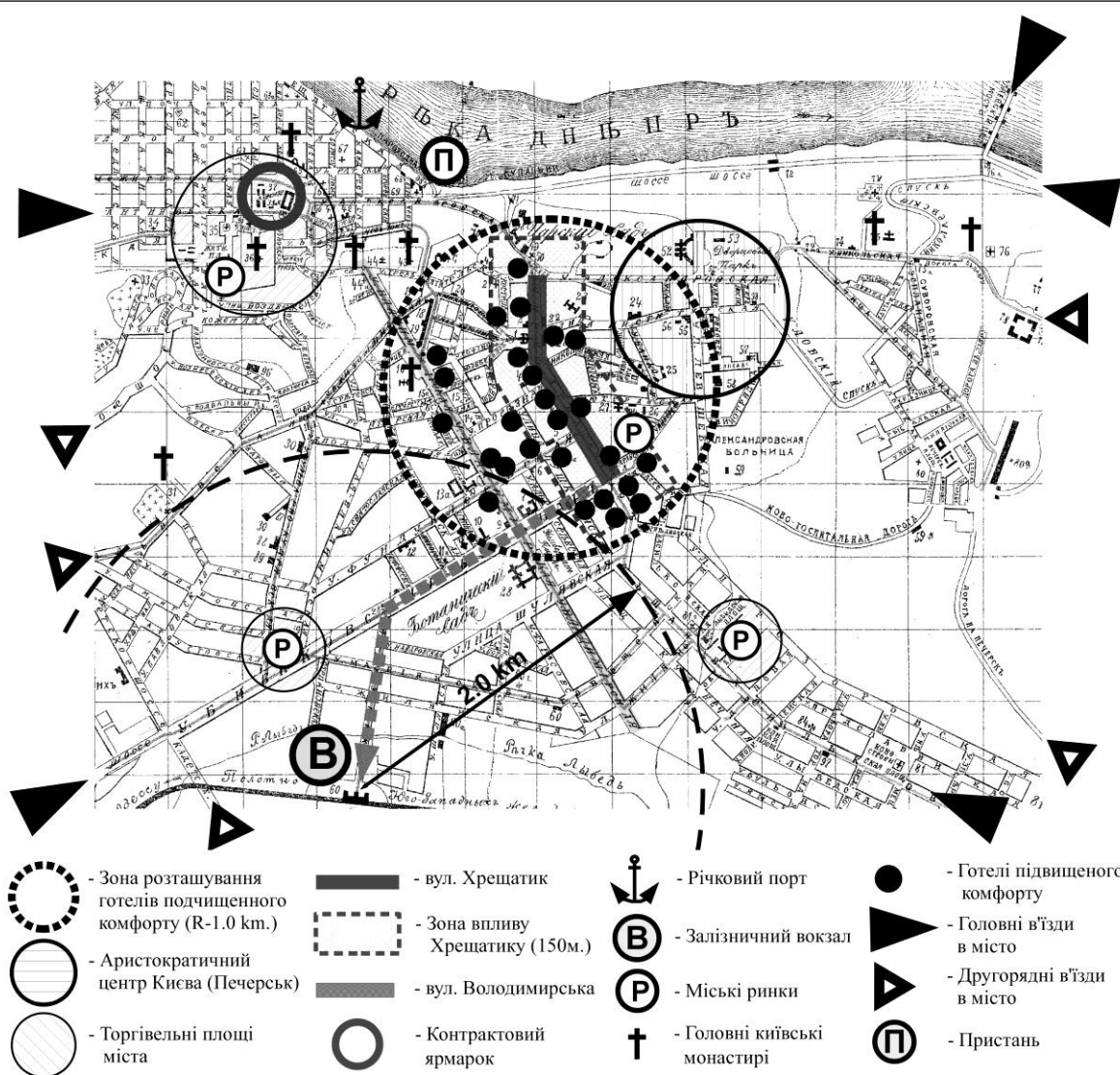

Рис. 1. Аналіз містобудівною ситуації з головними зонами та об'єктами впливу на київські готелі підвищеного комфорту, станом на початок ХХ ст.

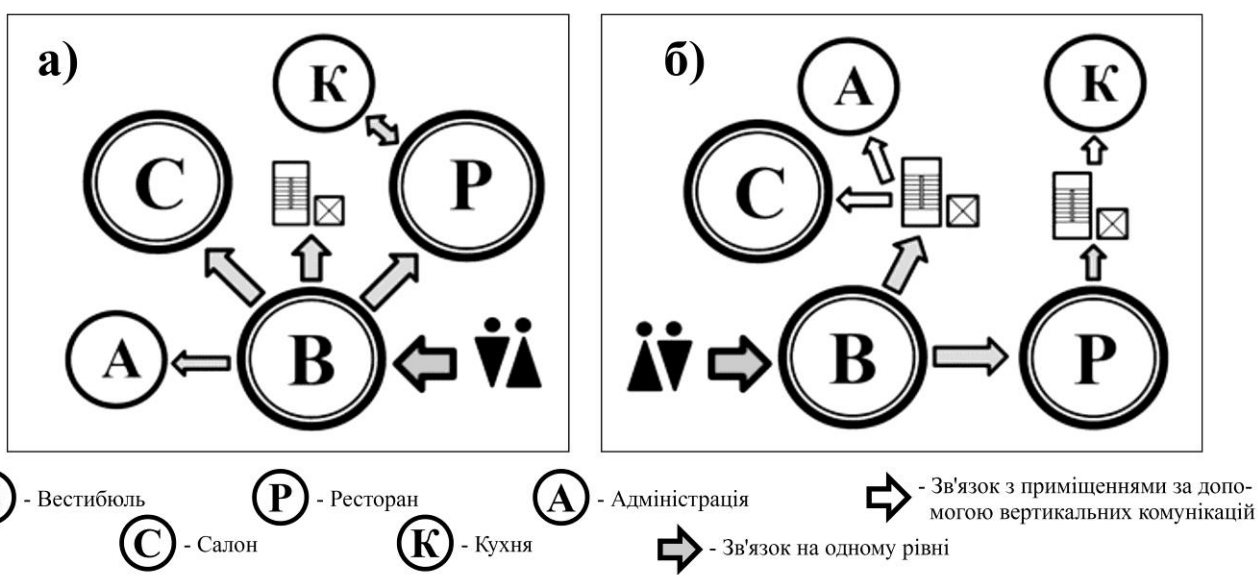

Рис. 2. Схеми організації громадської зони київських готелів ХІХ ст.
 а) на одному рівні
 б) на різних рівнях

взаємопоєднання – принципу доцільності об'єднання приміщень для отримання більш загальної структури з меншою кількістю наявних складових і займаних площ та *взаємоприспосування* – процесу пристосування приміщень готелю під різні функціональні завдання. Також принцип функціональної інтеграції наочно виявився у вертикальному функціональному зонуванні готелю, що давало можливість розташовувати громадську зону на різних рівнях та різним ступенем взаємодії з іншими приміщеннями готелю.

Серед негативних моментів застосування *принципу функціональної інтеграції*, слід зазначити дуже великий відсоток київських готелів підвищеного комфорту (біля 95%), в яких сторонні комерційні структури, котрі не мали жодного стосунку до діяльності готелю, були глибоко інтегровані в загальну функціональну структуру, негативним чином впливаючи роботу закладу, ускладнюючі нормальний технологічний та функціональний взаємозв'язок між основними зонами готелю.

4.2. Архітектурно-стилістичні особливості київських готелів підвищеного комфорту середини ХІХ – початку ХХ ст. На відміну від функціонально-планувальної структури, яка трансформувалася та змінювалася під впливом науково-технічного прогресу та експлуатаційних вимог, архітектурно-стилістична складова була повністю «підпорядкована» естетичним смакам, які домінували в суспільстві на момент будівництва чи перебудови готелів підвищеного комфорту.

Стилістичний аналіз готельного господарства міста другої половини ХІХ ст. підтвердив тенденцію дотримання *принципу стилістичної послідовності*, коли окремі типи міських споруд повністю підпорядковувалися загальному стилістичному розвитку архітектури у конкретному часовому та територіальному вимірі. За майже сімдесят років (1850 – 1920) київські готелі пройшли два основних етапи стилістичного формоутворення: *архітектурного історизму* (неокласицизм та еkleктизм) та *модерну* (раціоналістичний модерн). На прикладах київських готелів підвищеного комфорту проаналізовано особливості та відмінності кожного з них.

На основі порівняльного методу доведено дотримання у стилістичній побудові київських готелів двох принципів формоутворення: *стилістичного аскетизму* та *стилістичної поліфонії*. Перший принцип домінував у 50–70 рр. ХІХ ст., коли готелі споруджували у стилі пізнього класицизму і вирізнялися монументальністю форм, чіткою побудовою фасадів та стриманим декоруванням.

Другий принцип пов'язаний з еkleктизмом, який був представлений в готельному господарстві Києва ремінісценцією ренесансу (неоренесанс, цегляний стиль, київський неоренесанс), що став домінуючим у київській архітектурі починаючи з 70-х рр. ХІХ ст. та модерном. Головною особливістю цього етапу стає посилення архітектурно-художньої виразності, що досягалась завдяки різноманітним художнім засобам (використання багатьох елементів декору з різних архітектурних стилів, декорування усієї площини стіни, тощо) та активного використання об'ємної архітектурної пластики. Строгість зовнішнього вигляду поступилася стилістичній поліфонії та багатству зовнішнього та внутрішнього оздоблення.

Виявлено два ремінісцентних стилі «цегляний» та «київського ренесансу», які в готельному господарстві були представлені настільки знаковими об'єктами, що такі готелі, як «Великий Національний», «Оріон», «Берлін», «Пале Рояль» та «Ермітаж»,

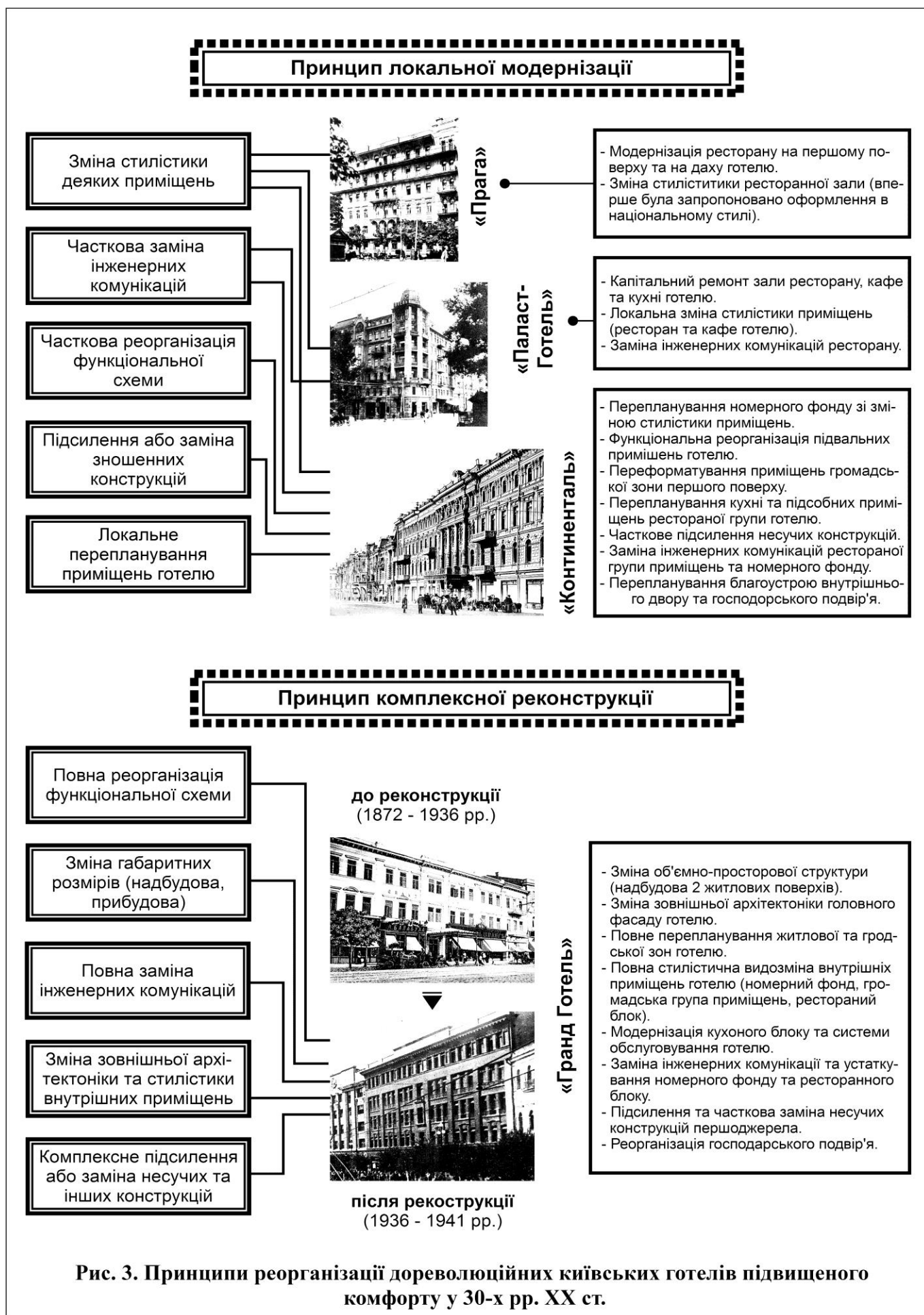

Рис. 3. Принципи реорганізації дореволюційних київських готелів підвищеного комфорту у 30-х рр. XX ст.

на довгі роки стали зразковими прикладами уособлення цих стилів в архітектурі Києва другої половини XIX – початку XX ст.

4.3 Модернізації київських готелів у 30-х рр. XX ст. Історичний проміжок між 1917 та 1941 роками у готельному господарстві міста можна поділити на два етапи: *період занепаду* (1918–1932 рр.) та *період відродження* (1933–1941 рр.).

Тотальне скорочення кількості дореволюційних готелів призвело до того, що зі 113 підприємств на 1931 рік залишилося лише 12. Нестача такої значної кількості готелів змусила міську владу на початку 1930-х рр. сформулювати стратегію розвитку готельного господарства на найближче майбутнє, яка складалася з трьох пунктів: введенням в експлуатацію дореволюційних готелів, капітальна реконструкція вже існуючих готелів та проектуванням і будівництвом нових.

Найважливішими для міста були визнані проекти реконструкції кількох дореволюційних готелів підвищеного комфорту за наступними принципами: *локальної модернізації та комплексної реконструкції* (рис. 3).

Локальна модернізація характеризувалася частковою реорганізацією функціональної схеми, підсиленням або заміною зношених конструкцій, зміною стилістичної складової деяких приміщень та частковою заміною інженерних комунікацій. Таких змін зазнали наступні київські готелі: «Континенталь», «Червоний Київ» та «Паласт Готель». Були детально розглянуті модернізації двох готелів «Континенталь» та «Червоний Київ» і проаналізовані особливості проведених змін.

Комплексна реконструкція полягала у зміні габаритних розмірів готелів (надбудові, прибудові), у повній реорганізації функціональної схеми готелю, зміні стилістики зовнішнього вигляду і внутрішніх приміщень, повній заміні інженерних комунікацій, капітальному підсиленні або заміні несучих конструкцій будівлі. Комплексній реконструкції у довоєнний час був підданий лише «Гранд Готель».

Підсумовуючи етап розвитку готельного господарства Києва у 30-х рр. XX ст, можна виділити наступні особливості проведених реконструкцій:

- Модернізація готельних закладів покращувала ситуацію лише частково, а штучне підвищення рівня комфорту та місткості не могло забезпечити належного дотримання усіх новітніх вимог до готелів підвищеного комфорту, адже матеріальна структура готелів залишалася старою, зведеною ще у XIX ст.

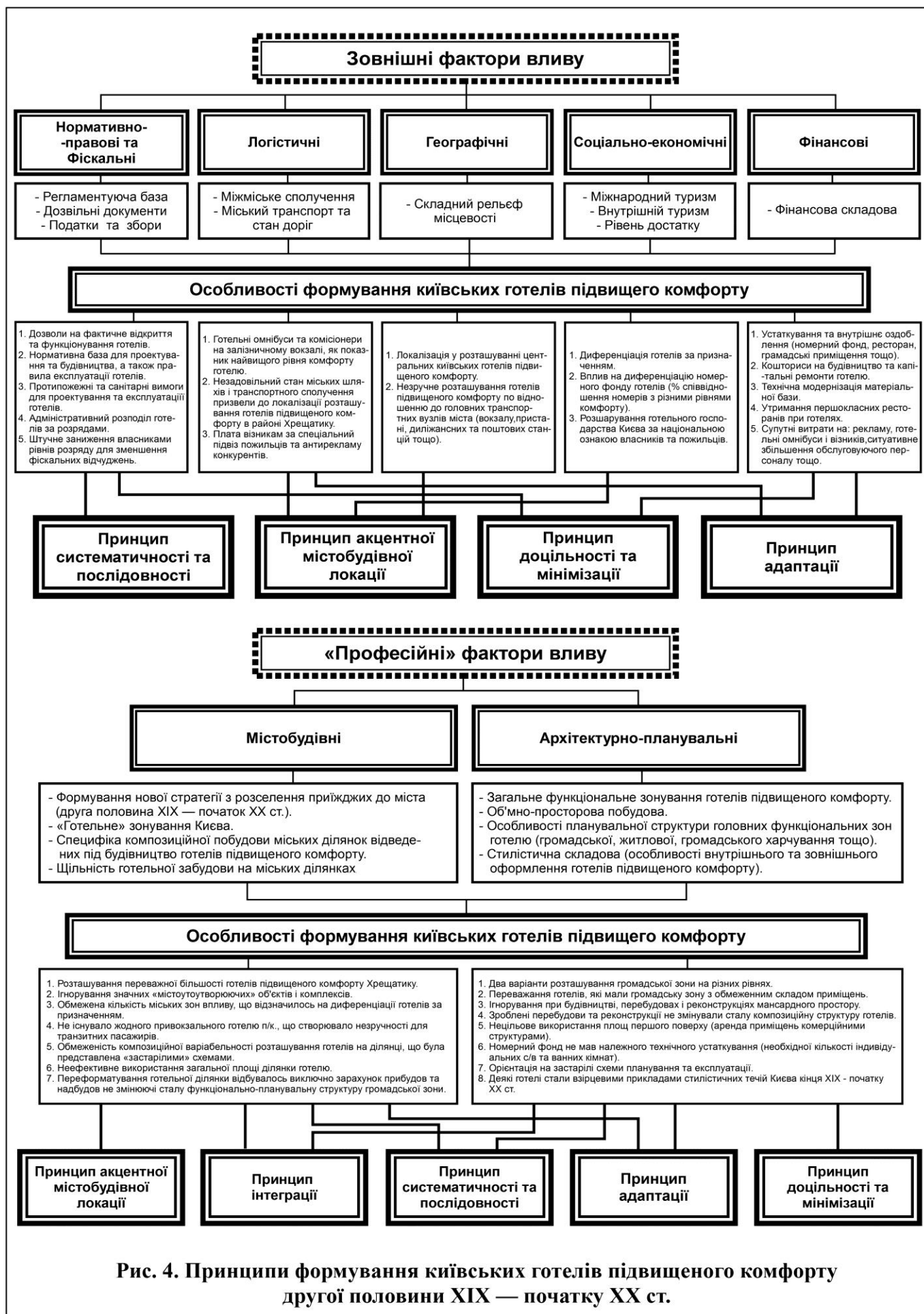
- Реконструкції проводились локально, вирішуючи лише конкретні завдання, не пробуючи здійснити більш радикальні, структурні видозміни.

- Орієнтація на чітке розмежування між стилістичними ознаками першоджерела та новобудови не сприяла толерантному поєднанню двох відмінних за своєю філософією стилістичних напрямків київської архітектури (еклектизму та модернізму).

- Локальна модернізація не дозволила задіяти увесь наявний готельний фонд київських дореволюційних готелів підвищеного комфорту. Поза увагою місцевої влади залишилися інші готелі з особливо високим функціональним потенціалом.

- Виконані реконструкції київських готелів все ж дозволили модернізувати невелику частину наявного київського готельного фонду.

- Архітектурні експерименти, зокрема проект реконструкції ресторану готелю «Червоний Київ», призвели до появи нової, самобутньої течії (оформлення в

«національному стилі») при декоруванні інтер'єрів громадських та житлових приміщень київських готелів вже у повоєнний час.

- Дані реконструкції дали змогу проаналізувати надбання відомих українських архітекторів першої половини ХХ ст. (П. Альошин, А. Лінецький та П. Юрченко) та ввести до наукового обігу проектні матеріали та відомості про об'єкти готельного господарства, які до цього часу не були досліджені.

Головним результатом проведених реконструкцій в дореволюційних київських готелях можна вважати апробацію новітніх технологій та вимог, які ставилися до об'єктів відповідного класу в 30-х рр. ХХ ст. На їх основі були вироблені нові правила та завдання, котрі повинні були враховуватись у подальшому при проектуванні готелів підвищеного комфорту та формуванні умов конкурсів для будівництва нових київських готелів другої половини 30-х рр. ХХ ст.

У висновках до четвертого розділу зазначені структурні складові процесу формування готельного господарства міста (фактори впливу, особливості та аспекти формування) та на основі аналізу процесу їх взаємодії, сформульовані домінантні принципи організації готелів підвищеного комфорту Києва другої половини ХІХ – початку ХХ ст. (рис. 4). Зазначено, що підґрунтям основних відмінностей за їх функціональною та об'ємно-просторовою побудовою стали особливості розташування та формування громадської зони на різних рівнях готелю.

Визначені принципи та особливості модернізації деяких дореволюційних київських готелів, які були проведені у 30-х рр. ХХ ст., що дозволило встановити нові архітектурно-планувальні засади, які були використані при проектуванні готелів вже у повоєнний час.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Аналіз наявних літературних джерел засвідчив, що незважаючи на значну кількість історичної літератури, київські готелі ХІХ ст. ніколи не були предметом окремого дослідження, тому основним інформативним джерелом роботи стали неопубліковані архівні документи та фотоматеріали.

Методика дослідження складається з аналітичного та системного підходів, які базувалися на чотирьох основних напрямках: *аналізі джерел інформації, історичному аналізі, комплексному та професійному аналізах*, з використанням притаманних кожному з них методів дослідження.

2. Розглянуто передумови виникнення та особливості формування і розвитку первинних підприємств для надання прихистку подорожуючим на теренах України. Виявлено три основних групи закладів для тимчасового проживання подорожуючих у Києві (*монастирські странноприймниці, міські садиби і багатокімнатні квартири, питні заклади*), еволюційне вдосконалення яких в першій половині ХІХ ст. призвело до появи окремого класу міських готелів – готелів підвищеного комфорту.

3. На основі проведеного класифікаційного аналізу визначено об'єкт дослідження – *готелі підвищеного комфорту*, як окремий клас підприємств готельного господарства міста та висвітлено три етапи їх формування (*становлення, розвитку та розквіту*). Складено докладний реєстр категорій київських готелів другої половини ХІХ ст. за рівнем комфорту та якості надаваних послуг.

4. Аналіз процесу формування містобудівної складової визначив головний принцип розташування готелів підвищеного комфорту на мапі Києва – *акцентної містобудівної локації*, який полягав в повній дислокаційній залежності готелів підвищеного комфорту від головної вулиці міста – Хрещатика. Встановлені фактори впливу, які визначали містобудівні особливості розташування київських готелів підвищеного комфорту.

Процес взаємодії київських готелів з навколишнім міським середовищем та реагування на зміни у містобудівній структурі Києва, підпорядковувався *принципу пасивної адаптації*. Доведено, що саме київські готелі підвищеного комфорту можна вважати одним із *містоутворюючих кластерів*, який і сформував центральну вулицю Києва – Хрещатик.

5. Аналіз містобудівної складової виявив два головних типи забудови міських ділянок, на яких були споруджені усі київські готелі – *фронтальний* та *наріжний*, а також п'ять похідних варіантів, які дозволяли урізноманітнити композиційну складову.

Ущільнення та зміна функціонально-планувальної схеми забудови ділянки готелями підвищеного комфорту відбувалися за рахунок удосконалення двох складових: *містобудівної* (функціональне переформатування господарського подвір'я) та *архітектурно-планувальної* (перепланування громадської та господарчої зон готелю). Головними засобами архітектурної реорганізації київських готелів підвищеного комфорту стали: *прибудови* та *надбудови* номерного фонду, які, однак не змінювали загальну функціонально-планувальну структуру готелю, а призводили лише до номінального збільшення місткості закладу.

6. Вперше проведене архітектурно-типологічне дослідження планувальної організації провідних готелів Києва дозволило визначити головні функціонально-планувальні зони та приміщення, їх специфіку, взаємозв'язок і вплив на функціонування готельних закладів. Здійснена класифікація київських готелів за їх функціональним та об'ємно-просторовим вирішенням засвідчує, що основним підґрунтям відмінностей між ними, стали особливості місця розташування громадської зони на різних рівнях готелю.

Визначено функціонально-розпланувальні особливості формування київських готелів підвищеного комфорту, на основі розвитку яких викристалізувалися два головних принципи організації планувальної структури: *принцип доцільності та мінімізації* і *принцип функціональної інтеграції*.

7. На основі домінантних стилістичних періодів другої половини ХІХ – початку ХХ ст. (*архітектурного історизму* та *модерну*), виокремлена та сформульована архітектурно-стилістична складова київських готелів підвищеного комфорту означеного періоду та класифікована за шістьма характерними стилістичними напрямками, притаманними кожному з них.

Образно-художній аналіз готелів підвищеного комфорту міста підтвердив тенденцію у дотриманні *принципів стилістичної послідовності*. На базі порівняльного методу доведено дотримання двох принципів формоутворення: *стилістичного аскетизму* та *стилістичної поліфонії*.

9. Виявлені головні принципи модернізації київських готелів у 30-х роках ХХ ст. – *локальна модернізація* та *комплексна реконструкція*, а також основні засоби

архітектурної реорганізації, характерні для обох варіантів, що дало змогу визначити та проаналізувати особливості стилістичних та функціональних перетворень, притаманних для періоду радянської архітектури 30-х років ХХ ст., а також стати основою для нових архітектурно-планувальних засад під час проектування готелів підвищеного комфорту післявоєнної доби.

10. В залежності від специфіки факторів впливу виявлені структурні складові процесу формування готельного господарства міста (особливості та аспекти формування) та на основі їх взаємодії були визначено домінуючі принципи організації готелів підвищеного комфорту Києва другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: *принцип еволюційної послідовності, принцип доцільності та мінімізації, принцип акцентної містобудівної локації, принцип адаптації та принцип інтеграції.*

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у закордонних виданнях:

1. Ширяев Т. Гостиницы Западной Европы ХІХ в. Принципы застройки на городских участках / Т. Ширяев // Новый взгляд. Международный научный вестник: Сборник научных трудов. – Новосибирск: ЦРНС, 2016. – Вып. 12. – С. 21–31.
2. Ширяев Т. Особенности формирования систем классификации киевских гостиниц ХІХ в. по уровню комфорта и назначению / Т. Ширяев. // Архитектура и время. – 2016. – №4. – С. 2–8.

Статті у фахових збірниках:

3. Ширяев Т. Історія виникнення готелю «Європейський» / Т. Ширяев // Містобудування та територіальне планування: Наук.-техн. збірник. – К.: КНУБА, 2010. – Вип. 36. – С. 495–503.
4. Ширяев Т. Структурні видозміни готелю «Європейський» у другій половині ХІХ ст. / Т. Ширяев // Українська академія мистецтв: Дослідницькі та науково-методичні праці. – К., 2010. – Вип. 17. – С. 217–230.
5. Ширяев Т. Історичні тенденції формування київських готелів підвищеного комфорту другої половини ХІХ ст. / Т. Ширяев // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник. – К.: КНУБА, 2010. – Вип. 25. – С. 172–181.
6. Ширяев Т. Містобудівні чинники у формуванні київських та західноєвропейських готелів ХІХ ст. / Т. Ширяев // Українська академія мистецтв: Дослідницькі та науково-методичні праці. – К., 2011. – Вип. 18. – С. 281–296.
7. Ширяев Т. Готельне господарство Києва в 30-х роках ХХ ст. Тенденції розвитку. / Т. Ширяев // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник. – К.: КНУБА, 2015. – Вип. 38. – С. 132–140.
8. Ширяев Т. Аналіз соціально-економічних чинників, що призвели до занепаду готельного господарства Києва в 20-х роках ХХ ст. / Т. Ширяев // Містобудування та територіальне планування: Наук.-техн. збірник. – К.: КНУБА, 2015. – Вип. 55. – С. 480–488.

В інших виданнях:

9. Ширяєв Т. Стратегія розвитку готельного господарства Києва у 30-х роках ХХ ст. / Т. Ширяєв // Актуальні питання сучасної науки: Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 24-25 жовтня 2014 року). – Херсон: Видавничий дім Гельветика. 2014. – С. 134–137.
10. Ширяєв Т. Історичні тенденції формування київських готелів підвищеного комфорту другої половини ХІХ ст. Монастирські странноприймальні / Т. Ширяєв // Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції м. Одеса, 3-4 квітня 2015 року). – Херсон: Видавничий дім Гельветика. 2015. – С. 75–78.
11. Ширяєв Т. Стилістичні особливості київських готелів підвищеного комфорту доби архітектурного еkleктизму / Т. Ширяєв // Перспективи розвитку сучасної науки: Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ 7-8 травня 2015 року). – Херсон: Видавничий дім Гельветика. 2014. – С. 134–137.
12. Ширяєв Т. Готельне господарство Києва в 30-х роках ХХ ст. / Т. Ширяєв // Від України до УРСР: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції до 80-річчя перенесення столиці радянської України до м. Києва. Київ, 12 грудня 2014 року. – К.: Інститут історії України НАН України, 2016. – С. 228–234.
13. Ширяєв Т. Перший Європейський / Т. Ширяєв. // Пам'ятки України: історія та культура. – 2012. – №7. – С. 14–29.
14. Ширяєв Т. Невідомі 1930-ті у творчості П. Альошина: реконструкція київських готелів. / Т. Ширяєв. // Пам'ятки України: історія та культура. – 2013. – №11. – С. 36–51.

АНОТАЦІЯ

Ширяєв Т.В. Архітектура київських готелів підвищеного комфорту другої половини ХІХ – початку ХХ ст. – Рукопис.

Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.01. – Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури. – Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, Київ, 2016.

Дисертацію присвячено дослідженню київських готелів підвищеного комфорту другої половини ХІХ – початку ХХ ст. В роботі розглянуті історичні витоки формування готельного господарства міста, особливості становлення та розвитку київських готелів ХІХ ст. Складений докладний реєстр та структура категорійності київських готелів за призначенням, рівнем комфорту та якістю надаваних послуг.

Доведено головний принцип розташування готелів підвищеного комфорту на мапі міста – акцентної містобудівної локації та встановлено фактори впливу, які його сформували. Визначені основні принципи формування розпланувальної структури київських готелів підвищеного комфорту. Виокремлена і сформульована архітектурно-стилістична складова та класифікована за шістьма характерними стилістичними напрямками. Стилістичний аналіз київських готелів підвищеного комфорту підтвердив тенденцію у дотриманні принципів стилістичної послідовності.

Виявлено два принципи реконструкції київських готелів у 1930-х рр. – локальна модернізація і комплексна реконструкція та досліджені основні засоби архітектурної реорганізації характерні для обох варіантів, що дало змогу визначити стилістичні та функціональні особливості притаманні для періоду радянської архітектури 30-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: Київ, архітектура, готель, рівень комфорту, особливості розташування, принципи формування, стилістика, планувальна структура.

АННОТАЦИЯ

Ширяев Т.В. Архитектура киевских гостиниц повышенного комфорта второй половины XIX – начала XX в. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата архитектуры по специальности 18.00.01. – Теория архитектуры, реставрация памятников архитектуры. – Национальная академия изобразительного искусства и архитектуры, Киев, 2016.

Во введении обоснована актуальность темы исследования, определена цель, задачи, объект и предмет исследования, указана научная и практическая новизна результатов.

В первой главе проведена систематизация источников информации, которые были посвящены тематике гостиничного хозяйства, а также стилистическим особенностям киевской застройки конца XIX – начала XX в. Выявлено отсутствие материалов по исследованию темы формирования гостиничного хозяйства Киева данного периода и гостиниц повышенного комфорта в частности. Обозначен круг научных методов, которые были обусловлены целью и задачами работы и составили комплексную основу методики исследования.

Во втором разделе рассмотрены исторические предпосылки формирования киевских гостиниц повышенного комфорта второй половины XIX в. В частности проанализированы предприятия гостиничного хозяйства которые с XII по начало XIX в. на территории современной Украины предоставляли гостиничные услуги путешественникам. Также во второй главе проведена дифференциация киевских гостиниц XIX в. по различным структурными признаками (по назначению и уровню комфорта), что позволило четко определить объект исследования – гостиницы повышенного комфорта, как отдельный класс предприятий гостиничного хозяйства города, а также систематизировать их по четырем категориям уровня комфорта.

Третий раздел посвящен анализу градостроительной составляющей формирования и развития киевских гостиниц повышенного комфорта XIX в. Сформулирован главный принцип размещения киевских гостиниц в планировочной структуре города – принцип акцентной градостроительной локализации, а также установлены факторы влияния, которые привели к полной дислокационной зависимости гостиниц повышенного комфорта от главной улицы города. На примерах застройки гостиницами городских участков, а также плотности этой застройки определено, что киевские гостиницы повышенного комфорта находились в арьергарде западноевропейских градостроительных тенденций. Редкие примеры происходивших трансформационных изменений носили локальный характер, не изменяя общую функциональную структуру гостиницы.

В четвертом разделе установлены основные принципы формирования архитектурно-планировочной и стилистической составляющих киевских гостиниц повышенного комфорта второй половины XIX – начала XX в.: принцип интеграции, принцип целесообразности и минимизации, принцип эволюционной последовательности и принцип адаптации.

С помощью типологического анализа выделены главные функциональные зоны киевских гостиниц с разным уровнем комфорта и определены помещения, которые их формировали. Установлены процессы и степень взаимодействия этих зон в общем контексте работы гостиницы, что позволило восстановить первоначальную функциональную структуру и особенности эксплуатации киевских гостиниц второй половины XIX – начала XX в.

Стилистический анализ подтвердил тенденцию соблюдения принципов стилистической последовательности, а также при помощи сравнительного метода довел преобладание в стилистике киевских гостиниц двух принципов формообразования: стилистического аскетизма и стилистической полифонии. Выявлены два реминисцентных стиля, «распространение» которых в архитектуре Киева второй половины XIX в. непосредственно было связано с гостиницами повышенного комфорта – «кирпичный» и «киевского неоренессанса».

Также в разделе проанализирован исторический период 1917–1941 гг., на основании которого были выявлены два этапа развития гостиничного хозяйства Киева: период упадка (1918–1932 гг.) и период возрождения (1933–1941 гг.). Сформулирована стратегия развития гостиничного хозяйства города на семь лет (1933–1940) которая состояла из трех основных пунктов: реконструкция уже существующих гостиниц, введение в эксплуатацию дореволюционных гостиниц, проектирование и строительство новых гостиниц. Выявлены главные принципы реконструкции киевских гостиниц в 30-х гг. XX в. – локальная модернизация и комплексная реконструкция, а также основные средства архитектурной реорганизации характерные для обоих вариантов.

Ключевые слова: Киев, архитектура, гостиница, уровень комфорта, особенности размещения, принципы формирования, стилистика, планировочная структура.

ABSTRACT

Shyriaiev T.V. Architecture of the premium comfort hotels of Kyiv of the second half of the XIX – the beginning of the XX century. – Manuscript.

Thesis for the degree of architectural specialty 18.00.01 – Theory of the architecture, the restoration of architectural monuments. – National Academy of Fine Art and Architecture, Kyiv, 2016.

The thesis is devoted to a research of the premium comfort hotels of Kyiv of the second half of the XIX – the beginning of the XX century. The historic background of forming origins of the hotel industry, features of formation and development of the Kyiv hotels of the XIX century were investigated. The author has made a detailed register and structure of categories of the Kyiv hotels to appointment, comfort level and quality of services provided.

The main principle of the location of the premium comfort hotels of Kyiv on the city map – accentual urban locations was proved and the factors of influence which have shaped it were established. The author has defined the main principles of formation of planning structure of the premium comfort hotels of Kyiv. The author has identified and formulated an architectural stylistic component, which have been classified by six distinctive stylistic directions. The stylistic analysis of the premium comfort hotels of Kyiv supported the trends of following the stylistic continuity principles.

The author has defined two principles of reconstruction of Kyiv hotels in 1930s – local upgrade and complete renovation, and studied the major tools of the architectural reorganization peculiar for both options, which allowed to determine the stylistic and functional features typical for the Soviet architecture of the thirties of the XX century.

Keywords: Kyiv, architecture, hotel, level of comfort, the particular location of (accommodation features), principles of formation, stylistics, planning structure.